

Genogrammen, Levenslijnen en Zelfeffectiviteit

Exploratief Onderzoek naar de Werkwijze Beschermjassen

Sonja E. M. Vermunt

Genogrammen, Levenslijnen en Zelfeffectiviteit

Exploratief Onderzoek naar de Werkwijze Beschermjassen

Sonja E. M. Vermunt

Universiteit van Amsterdam

Master these Social Influence

Begeleiding en beoordeling: Dr. G. Dik en Dr. M. Heerdink

Maart 2022

Voorwoord

Dit afstudeeronderzoek hebben mogen en kunnen doen is een groot cadeau aan mijzelf. In lijn met mijn onderzoek wil ik iets zeggen over:

Ervaringen, Rolmodellen en Herkenning.

Aan de Universiteit van Amsterdam heb ik veel prettige ontwikkelmomenten gehad. De cursus over identiteitsontwikkeling bij vrouwen, ontwikkeld met medestudenten, die Pleun van Vliet en ik een aantal jaar hebben gegeven. Het maken van de module “Wie ben Ik” waarbij we salsa dansten onder leiding van Jaret Guanipa, om te ervaren dat je bént in relatie tot de ander. Een ander fijn contact is professor Paul de Boeck, die ik als begeleider had bij een werkstuk over Mimetische Begeerte (René Girard) en daarna bij mijn bachelor these over het Sublieme (Edmund Burke). De begeleiding van Angelique Bakker bij mijn masterstage, toen ik een intervisiemodel ontwikkelde voor de werkwijze Beschermjassen, was opbouwend. Natuurlijk heb ik in al mijn jaren aan de UvA ook tegenslagen gehad, meestal van persoonlijke aard.

Aanmoediging en Bevestiging:

Toch was er een geluk bij een ongeluk toen ik vastliep in mijn studietraject; ik kreeg namelijk de kans om op mijn eigen onderwerp af te studeren, bij een programmagroep met een fijne sfeer en een prettige begeleider.

Ik studeer af op Beschermjassen ingebed, aangemoedigd en soms gedragen door de beschermjassen in mijn leven, zo dierbaar zijn zij mij.

Sonja E. M. Vermunt

Maart 2022

Abstract

De werkwijze Beschermjassen heeft sociale invloed vanwege toepassing in onderwijs, jeugdzorg en maatschappelijke dienstverlening. Er is veel ge- en beschreven over Beschermjassen, maar er is voor zover bekend, nog niet eerder wetenschappelijk onderzoek naar verricht. Middels een semigestructureerd interview is op deductieve wijze getoetst of de werking van genogrammen en levenslijnen uit de werkwijze Beschermjassen herleid kan worden tot de informatiebronnen van de *Self-efficacy* theorie (Bandura, 1982). Uit de interviews blijkt dat de werkwijze Beschermjassen mensgericht en niet probleemgericht werkt, mensen inbedt in hun eigen geschiedenis middels het ophalen van verhalen en transcultureel denken bevordert. Het onderzoek is replicerbaar onder respondenten die de werkwijze toepassen. In dit onderzoek is er één theorie gelegd naast de werkwijze. De respons heeft bevestigd dat perspectiefwisseling, inbedding en transitionele ruimte, die ontstaan door werken met genogrammen en levenslijnen, zelfeffectiviteit bevorderen. Het aantonen van de sterke relatie tussen Beschermjassen en *Self-efficacy* bewijst een dienst aan zowel theorie als praktijk: enerzijds wordt de waarde van de *Self-efficacy* theorie door de werkwijze Beschermjassen bewezen in de praktijk, en anderzijds is de Beschermjassen praktijk gedegen ingekaderd in de *Self-efficacy* theorie. Het uitbreiden van de onderzoeksmethoden kan verbreding en verdieping brengen in vervolgonderzoek naar de werkwijze en het gedachtengoed Beschermjassen.

Introductie

“Not everything that is faced can be changed, but nothing can be changed until it is faced”
(James Baldwin) Een quote van James Baldwin in het boekje van de voorstelling: “Hoe Anansi de

Stories of the World bevrijdde”, van Nationale Opera & Ballet in 2021. De voorstelling gaat over hoe belangrijk het is dat verhalen vrij zijn en verteld kunnen worden. In deze afstudeerthese voor de masteropleiding Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam is exploratief onderzoek gedaan naar de werkwijze Beschermjassen, waarbij het delen van verhalen de sleutel tot samen leven is. Vertellen over je eigen geschiedenis is bij de werkwijze Beschermjassen een manier om mensen hun krachtbronnen en probleemoplossend vermogen te laten (her)vinden. Het vertellen en her-vertellen van verhalen kan mensen helpen de invloed van problemen in hun leven te verkleinen (Wallis, Burns, & Capdevila, 2011). Het is een manier waarop mensen hun ervaringen, omstandigheden en voorkeuren combineren met hun zelf. Dat vormt hun identiteit. Wanneer ervaringen, omstandigheden of voorkeuren veranderen, verandert het verhaal van het zelf (McAdams, 2001).

Grondlegger van de werkwijze Beschermjassen is transcultureel systeemtherapeut Kitlyn Tjin A Djie, die haar visie op de connectie tussen generaties in een familie, moedertaal en familieachtergrond verbonden heeft aan hulpverleningsmethoden. In deze visie is er speciale aandacht voor faseovergangen in een mensenleven (waaronder migratie), gelijkwaardigheid tussen professional en cliënt en voor transcultureel denken (Tjin A Djie & Zwaan, 2010). Het Bureau Beschermjassen van Tjin A Djie spreekt van model Beschermjassen. Om verwarring met het wetenschappelijke begrip model te voorkomen, wordt in deze studie gesproken over de werkwijze Beschermjassen. “Beschermjassen” als werkwijze houdt in mensen bescherming bieden bij moeizame veranderingen, door ze in te bedden in de familie en/of cultuur. Dit wordt gedaan door in gesprekken te vragen naar de familiesamenstelling of te vragen dat men gerechten van vroeger of van thuis klaarmaakt, of vertelt over de gerechten van vroeger. Een “Beschermjas” is ook een metafoor voor een steunfiguur, ritueel of herkenbaar familiepatroon waar iemand zich veilig bij voelt. In gesprekken wordt bijvoorbeeld gevraagd hoe dat in de familie gaat als er problemen zijn, of er wordt gevraagd naar prettige herinneringen. “Beschermjassen” als werkwoord betekent het toepassen van de werkwijze, waardoor iemand de kans krijgt zich te hernemen en zijn leven weer op te pakken (Tjin A Djie & Zwaan, 2010).

De effectiviteit van een werkwijze of interventie wordt bepaald door de combinatie van algemeen werkzame factoren, werkzame (specifieke) factoren en kernelementen van de interventie (Nederlands Jeugdinstuut, 2021). Een algemeen werkzame factor levert een beter resultaat op ongeacht het probleem of de toegepaste aanpak, bijvoorbeeld een goede werkrelatie met de cliënt. Een specifieke factor wordt bij een bepaald(e) aanpak of doel ingezet zoals bereikbaarheidsdiensten van gezinsvoogden. Kernelementen zijn elementen die passen bij specifieke problemen. Bijvoorbeeld EMDR, een methode die toegepast wordt bij mensen met een posttraumatisch stresssyndroom. EMDR staat voor *Eye Movement Desensitization and Reprocessing* (Balbo, Cavallo, & Fernandez, 2019).

In een casus van een kind met agressief gedrag kan door rollenspel met de familie, perspectiefwisseling (algemeen werkzame factor) worden ingezet om het gedrag uit te beelden en te bespreken. Zo ontstaat er inzicht bij de ouders. Vervolgens krijgen ouders een probleemgerichte aanpak aangereikt. Deze probleemgerichte aanpak is een kernelement (Nederlands Jeugdinstuut, 2021). Bij Beschermjassen zijn transitionele ruimte, transcultureel denken en perspectiefwisseling algemeen werkzame factoren, omdat deze factoren beter resultaat opleveren ongeacht het probleem. Werkzame factoren bij de werkwijze Beschermjassen zijn de keuzes voor een familiebijeenkomst of een bijeenkomst van gezin en betrokken hulpverleners, afhankelijk van het beoogde doel. Genogrammen (schematische familietekening, zie uitleg verder in de tekst) en levenslijnen (gebeurtenissen van een individu op een lijn getekend, zie uitleg verderop in de tekst) zijn kernelementen van Beschermjassen, omdat ze op de casus toegepast zijn en uniek zijn voor een individu of familie. Het bijzondere aan Beschermjassen is dat de kernelementen niet probleemgericht zijn, maar gericht op het bieden van geborgenheid en verbinding met het eigen familiesysteem en het aanspreken van de zelfeffectiviteit van mensen. In de casus van het kind met agressief gedrag zal perspectiefwisseling (algemeen werkzame factor) ontstaan door een genogram te maken met de familie. Middels het genogram worden verhalen van de familie opgehaald, gedragspatronen kunnen besproken en herkend worden. Het agressief gedrag kan zo in de transitionele ruimte komen. Dat wil zeggen dat erover gepraat wordt met ouders en kind en wanneer er over gepraat wordt kunnen de ervaringen over wat er is gebeurd uitgewisseld worden. Wat bij elk van hen leeft, kan worden uitgesproken waardoor verandering mogelijk wordt. Het genogram en de levenslijn zijn kernelementen omdat ze specifiek zijn voor ieder(e) individu of familie.

De werkwijze Beschermjassen wordt als effectief beschreven. In “Beschermjassen in de Praktijk” (2019) wordt de casus van een Hongaarse familie beschreven. Moeder en puberdochter werden gezien bij een opvoedpraktijk vanwege het moeilijk gedrag van de dochter, de leerplichtambtenaar was erbij betrokken, er waren heftige ruzies in het gezin. Deze aanpak leverde geen resultaat op. Toen is de werkwijze Beschermjassen ingezet. Met ouders en kinderen werden de familie verhalen opgehaald door een genogram te tekenen. Er ontstond herkenning en erkenning voor het vurige temperament van de dochter, want vader had ook dat “Hongaarse” temperament. Er werd gepraat over de taal, over het overlijden van een gezinslid en de migratie naar Nederland. Door het vertellen van de verhalen, het delen van verdriet, het verbinden van elkaars temperament aan het Hongaarse en te praten over hier (Nederland) en daar (Hongarije) veranderde de dynamiek in het gezin en trad er verbetering op in gedrag van de dochter en de reactie van ouders daarop.

In Nederland wordt de werkwijze Beschermjassen breed ingezet in onderwijs, jeugdzorg, hulpverleningstrajecten en maatschappelijke dienstverlening. Tjin A Djie & Zwaan (2010, 2015, 2019) beschrijven casussen waarin gezinnen minder afhankelijk worden van hulpverlening, verstoorde opvoedsituaties verbeterd worden en mensen beter in staat zijn problemen zelf op te lossen. De werkwijze Beschermjassen omvat verschillende instrumenten (kernelementen) die ingezet kunnen worden zoals genogrammen, levenslijnen, geografische verplaatsing en rite de passage. In dit onderzoek worden alleen genogrammen en levenslijnen onderzocht. De twee instrumenten, genogrammen en levenslijnen, zijn kernelementen van de werkwijze Beschermjassen omdat ze passen bij deze specifieke aanpak. Door het inzetten van deze kernelementen ondersteund door transcultureel denken worden transitionele ruimte, inbedding en perspectiefwisseling gefaciliteerd.

In deze exploratieve studie wordt onderzocht of er vanuit de *Self-efficacy* theorie van Bandura (1982) een verklaring is te geven voor de effectiviteit van twee instrumenten van de werkwijze Beschermjassen, namelijk genogrammen en levenslijnen. De *Self-efficacy* theorie (Bandura, 1982, 1995) omvat het geloof in eigen kunnen en de totstandkoming van zelfeffectiviteit. Zelfeffectiviteit is het subjectieve geloof van een individu in het eigen vermogen om benodigde acties te organiseren en uit te voeren. De mate van zelfeffectiviteit is van invloed op gedragsverandering, en op de mogelijkheid te accepteren wat er in het leven gebeurt (Linge, Bjorkly, Jensen, & Hasle., 2021). Mensen krijgen informatie over hun zelfeffectiviteit door vier informatiebronnen (Bandura, 1982, Linge, et.al., 2021).

De eerste informatiebron is **Ervaringen** en gaat over het ervaren dat je iets bent of kan.

De tweede informatiebron is **Rolmodellen en Herkenning**, wat inhoudt dat individuen kijken naar de mensen om zich heen, herkenning ervaren of ze kiezen hen als voorbeeld.

De derde informatiebron is **Aanmoediging en Bevestiging** wat inhoudt dat stimulerende, positieve communicatie van belangrijke mensen in ons leven de zelfeffectiviteit versterkt.

De vierde informatiebron is **de Emotionele en Lichamelijke toestand** van een persoon die door fysieke signalen kunnen worden waargenomen. Dat betekent dat hoe iemand zich voelt invloed heeft op de ervaren zelfeffectiviteit (Linge, et.al., 2021).

De informatiestromen worden cognitief verwerkt, krijgen betekenis en hiervan leidt iemand zijn zelfeffectiviteit af (Bandura, 1995). De *Self-efficacy* theorie wordt regelmatig gebruikt bij de aanpak van moeilijke veranderingen, zoals omgaan met ernstige ziekte (Hedayati, 2018; Maine, Dickson, Truesdale & Brown, 2017), ouderdom (Rabiei, Mostafavi, Masoudi & Hassanzadeh, 2013) of volwassen worden (Morton & Montgomery, 2013). De link tussen Beschermjassen en de *Self-efficacy* theorie kan gezien worden in de eerste drie informatiebronnen voor zelfeffectiviteit van Bandura namelijk Ervaringen, Rolmodellen en Herkenning, en Aanmoediging en Bevestiging. Voor het onderzoeken van de vierde informatiebron (Emotionele en Lichamelijke toestand) zou input van cliënten zelf nodig zijn voor de fysieke signalen, daarom valt deze informatiebron buiten dit onderzoek. Hieronder worden vier componenten en twee instrumenten uit de werkwijze Beschermjassen besproken in relatie tot de *Self-efficacy* theorie.

Vier componenten uit de werkwijze Beschermjassen

Dit zijn basiscomponenten uit de werkwijze Beschermjassen. Ze kunnen elkaar beïnvloeden, meestal versterken.

Transitionele ruimte. Uit het gedachtegoed van Winnicott (1971, geciteerd in Abram, 2008) komt het idee van transitionele ruimte. Wanneer iemand zijn belevingen vertelt, vindt er transitie plaats van de beleving: van subjectieve beleving naar objectieve waarneming. Wanneer een beleving een objectieve waarneming is, kan er verandering plaatsvinden. Mensen praten gemakkelijker wanneer ze eerst worden uitgenodigd om over iets van zichzelf te praten waar ze in positieve zin aan gehecht zijn. Zij voelen zich dan gesterkt en dat biedt bescherming tegen onveiligheid en onzekerheid. Hiervoor is een uitnodigende sociale omgeving belangrijk. De faciliterende omgeving wordt de transitionele ruimte genoemd, maar ook de ruimte die mensen zelf krijgen of creëren om te kunnen veranderen is dat. Bij Beschermjassen wordt veel aandacht besteed aan het creëren van een transitionele ruimte.

Dat kan door mensen in te bedden in hun familiegeschiedenis en eventueel hun cultuur. Dat betekent dat mensen gevraagd wordt te vertellen over het gezin waar ze uit komen, hoe het was toen ze kind waren en naar de relaties met andere familieleden. De verhalen komen in de denkruimte waar verandering kan plaatsvinden: de transitionele ruimte. De ervaring van het vertellen en delen van verhalen en er opnieuw bij stilstaan in relatie tot een ander mens, de luisteraar(s) werkt soms al versterkend. Transitionele ruimte valt onder Ervaringen bij de *Selfefficacy* theorie. Ervaring bij Bandura (1995) gaat over weten wie je bent, wat je kan/ hebt gekund, stilstaan bij wie je bent.

Transcultureel. Transcultureel betekent over culturen heen, de eigen cultuur overstijgend en ruimte geven aan de ander zijn gebruiken en tradities (Expertisecentrum Transculturele Therapie, 2022). Bij de werkwijze Beschermjassen wordt speciaal gevraagd naar en uitgenodigd te vertellen over de eigen gewoontes, familietradities, of welke oplossing familieleden uit een oudere generatie zouden aandragen. Als het gaat om mensen met een migratieachtergrond kan er gevraagd worden hoe men zou handelen in een bepaalde situatie in het land van herkomst. De gebruiken, zegswijzen van oudere familieleden, streekproducten zoals eierkoeken of worstenbroodjes uit Brabant of grapjes in de familie kunnen benoemd en herkend worden. Leren van of voortzetten wat ouderen uit de familie doen is het herkennen van rolmodellen. Transcultureel kan de informatiebron Rolmodellen en Herkenning aanboren en ondersteunen.

Inbedden. Inbedden houdt in: mensen geborgenheid bieden of zich (weer) verbonden laten voelen met de eigen afkomst of cultuur (Tjin A Djie & Zwaan, 2010). Wanneer de transitionele ruimte is gecreëerd kunnen verhalen verteld worden. Door het vertellen over de familie of eigen geschiedenis, kan iemand zich daartoe verhouden en zijn eigen positie daarin bevestigen of veranderen. Het luisteren naar muziek van vroeger, het eten van een gerecht uit het land van oorsprong of contact zoeken met oude vrienden maakt dat mensen zich kunnen verbinden met hun afkomst, hun geschiedenis of eigen groep. Het effect van inbedden is dat mensen herkennen waar ze bij horen, waar ze zich veilig of prettig bij voelen. Oude vrienden of familieleden kunnen ook voorbeelden zijn voor sommige omstandigheden. Inbedden uit de werkwijze Beschermjassen kan de informatiebron Rolmodellen en Herkenning van *de Selfefficacy* theorie aanspreken.

Perspectiefwisseling. Perspectiefwisseling kan in een persoon zelf plaatsvinden (in het Engels *perspective making*) of tussen personen plaatsvinden door je in te leven in de ander (in het Engels *perspective taking*) (Jarke, & Gerhard, 2018). Een voorbeeld van *perspective making* is zelf anders gaan kijken naar een vroegere gebeurtenis of anders omgaan met iets wat je zelf overkomt zoals ziekte. Wanneer er wisseling van perspectief is door je in te leven in de ander en daardoor misschien anders omgaat met een situatie, is dat *perspective taking*. Door perspectiefwisseling kunnen mensen een andere zienswijze overwegen (Longmire & Harrison, 2018) en kan iemand zich anders gaan verhouden tot een gebeurtenis (Bernstein, Hadash, Lichtash, Tanay, Shepherd, & Fresco, 2015). Naast de eigen emoties komt er ruimte voor een andere kijk op een incident of situatie (Davis, Conklin, Smith & Luce, 1996). Bij Beschermjassen wordt perspectiefwisseling gefaciliteerd door het delen van verhalen. Perspectiefwisseling vergemakkelijkt het leggen van sociale verbindingen en het ontstaan van andere inzichten en sociale verhoudingen (Galinsky, Ku & Wang, 2005). Terugkijken op een ervaring kan al een ander perspectief geven, net als het verhaal of de gebeurtenis vertellen met de reacties van bijvoorbeeld familieleden erop, toen het gebeurde.

Bij het ophalen van verhalen met familieleden kunnen gedragspatronen boven tafel komen, wat ook een ander perspectief biedt.

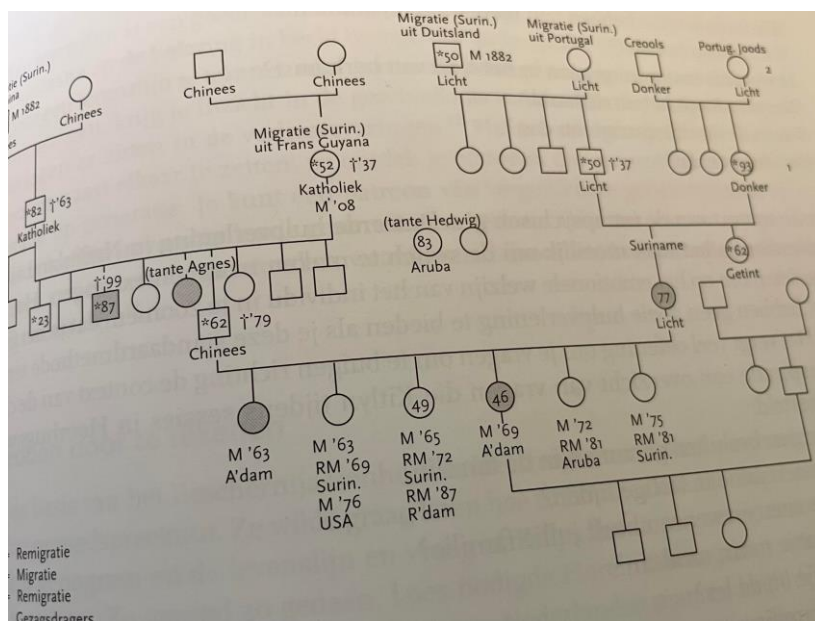
Perspectiefwisseling kan zelfeffectiviteit vergroten, omdat het de capaciteit voor het omgaan met een probleem versterkt. Bij de *Self-efficacy* theorie valt dit onder de informatiebronnen Rolmodellen en Herkenning, en Aanmoediging en Bevestiging. Rolmodellen en Herkenning vanwege het zich kunnen inleven of nadoen wat een ander gedaan heeft of herkennen hoe iemand ergens mee om is gegaan. Dit is meer *perspective taking*. Aanmoediging en Bevestiging wanneer iemand ervaart dat hij gewaardeerd wordt ondanks zijn onhandigheid. Hierdoor kan hij anders naar zichzelf kijken, minder afwijzend of oordelend misschien. Dit is *perspective making*.

Twee instrumenten uit de werkwijze Beschermjassen.

Deze twee instrumenten horen bij de basis van uitvoering van de werkwijze Beschermjassen.

Genogram. Het genogram is een tekening van meerdere generaties van een familie (Alexander, Callaghan & Fellin, 2018). Door over de eigen familie te vertellen ontstaan er emoties die communicatie en reflectie kunnen bevorderen. Het genogram is een instrument om verhalen op te halen. Uit die verhalen kan naar voren komen hoe andere familieleden met problemen zijn omgegaan, soms als succesverhaal of soms als lotgenootschap. Daar kan een ander familielid een voorbeeld aan nemen of weer anderen kunnen patronen van gebeurtenissen zoals reislustigheid of ziekten herkennen. Bij de *Self-efficacy* theorie is dit instrument inzetbaar voor de informatiebron Rolmodellen en Herkenning. Hieronder een voorbeeld van een genogram uit Tjin A Djie & Zwaan (2010).

Afbeelding 1 Voorbeeld genogram

Noot. Uit Tjin A Djie & Zwaan (2010), blz. 79

Levenslijn. Een levenslijn is een chronologische weergave van gebeurtenissen in iemands leven. Bij de levenslijn wordt iemand uitgenodigd tot zelfreflectie in de zin van terugkijken op je eigen leven. Bij het op een rij zetten van belangrijke gebeurtenissen, kan iemand ordening en overzicht creëren voor zichzelf, iemand kan ontwikkeling zien bij zichzelf of ontdekken dat hij vaker in zijn leven tegen hetzelfde probleem aanloopt. De levenslijn is instrumenteel als informatiebron Ervaringen van de *Self-efficacy* theorie, omdat iemand zijn eigen ervaringen, die per definitie in het verleden liggen, in het nu kan herbeleven of beschouwen. Hij kan trots zijn op wat goed is gegaan en ook bij vervelende ervaring constateren dat hij tot nu toe door moeilijke tijden heen is gekomen. Dat bevestigt de zelfeffectiviteit.

Tabel 1

Overzicht veronderstelde relatie werkwijze Beschermjassen en de Self-efficacy theorie.

Werkwijze Beschermjassen

Self-efficacy theorie

<i>Algemeen werkzame factoren:</i>	<i>Informatiebronnen:</i>
Transitionele ruimte	Ervaringen
Transcultureel	Rolmodellen en Herkenning
Inbedden	Rolmodellen en Herkenning
Perspectiefwisseling	Rolmodellen en Herkenning Aanmoediging en Bevestiging
<i>Kernelementen:</i>	<i>Informatiebronnen:</i>
Genogram	Rolmodellen en Herkenning
Levenslijn	Ervaringen

Het verbinden van de *Self-efficacy* theorie aan de werkwijze Beschermjassen legt een basis voor een wetenschappelijke verklaring van de werking van de werkwijze Beschermjassen. Een werkwijze die sociale invloed heeft toetsen aan wetenschappelijke theorieën is zinvol. Een gevolg kan zijn dat de werkwijze serieuzer genomen wordt en hulpverleners tijd krijgen deze toe te passen in cliënttrajecten. In dit exploratief onderzoek wordt middels interviews bekeken of de werking van genogrammen en levenslijnen verklaard kan worden vanuit de *Self-efficacy* theorie.

De hoofdvraag is: *Wat is vanuit de Self-efficacy theorie de bijdrage van genogrammen en levenslijnen bij de werkwijze Beschermjassen?* Subvragen zijn:

1. Hoe ervaren professionals het gebruik van genogrammen en levenslijnen bij de werkwijze Beschermjassen?
2. In hoeverre komen *Self-efficacy* elementen terug in het gebruik van de werkwijze Beschermjassen volgens professionals?
3. Wat zijn sterke en zwakke elementen van genogrammen en levenslijnen uit de werkwijze Beschermjassen volgens professionals?

Methode

In deze studie is door middel van interviews onderzocht of de effecten van de toepassing van genogrammen en levenslijnen, zoals die gebruikt worden bij de werkwijze Beschermjassen, terug te vinden zijn in de informatiebronnen van de *Self-efficacy* theorie (Bandura, 1982). Er is gekozen voor een semigestructureerd interview, ook wel een kwalitatief interview genoemd (Boeije, 2010). Aangezien het over een enkel onderwerp gaat, namelijk Beschermjassen, betreft het een topic interview (Boeije, 2010). Het interview bestaat uit zes vragen met de mogelijkheid voor verhelderende en verdiepvragen (schema 1, bijlage 1). Het mondeling verzamelen van informatie heeft als voordelen dat er ingewikkeldere vragen gesteld kunnen worden dan in een survey en dat het voor respondenten een prettige manier van meedoen is omdat ze geen (ingewikkelde) opdrachten hoeven uit te voeren. De drempel om mee te doen aan onderzoek is hierdoor mogelijk lager. Voor de onderzoeker zijn de voordelen dat die weet welk antwoord van welke respondent is en dat kan worden bijgestuurd indien de vraag niet goed begrepen is of het antwoord niet volledig is. Nadelen zijn dat de interviewer de respondent zou kunnen beïnvloeden, zowel verbaal als non-verbaal en dat de interviewer alert moet zijn op sociaal wenselijke antwoorden. De kans op sociaal wenselijke antwoorden is bij telefonische interviews minder dan bij face-to-face interviews, maar blijft een punt van aandacht. De interviewvragen zijn duidelijk en begrijpelijk voor mensen die getraind zijn in de werkwijze Beschermjassen. Bovendien zijn ze gebaseerd op het onderzoeksonderwerp en zouden zo door een andere onderzoeker aan een andere groep Beschermjassen-professionals gesteld kunnen worden.

Respondenten

Via het netwerk van Bureau Beschermjassen zijn respondenten geworven. Per e-mail, telefoon en whatsapp zijn tweeëntwintig mensen benaderd. Negen van de tweeëntwintig mensen hebben meegedaan aan het onderzoek. Het gaat om een heterogene groep respondenten qua sekse, beroep, leeftijd en mate van opleiding in de werkwijze Beschermjassen. Het gaat om één man en acht vrouwen, waaronder een pedagoog, een psycholoog, maatschappelijk werkers, een familie-therapeut en een psychiater. Vier respondenten hebben dubbele culturele identiteit. De leeftijdsrange is tussen de dertig en zevenenzestig jaar. Alle negen respondenten zijn geoefend in de werkwijze Beschermjassen, vijf daarvan zijn ook trainer in de werkwijze Beschermjassen. Alle negen respondenten hebben vrijwillig meegedaan aan het interview.

Design en Procedure

Design. Het interview omvat zes vragen en is semigestructureerd, om ervoor te zorgen dat er uitgebreide maar wel gestructureerde informatie verkregen wordt. Naast algemene informatie zoals werkomgeving en ervaring met Beschermjassen, zijn vragen gesteld om informatie te verzamelen voor de subvragen: 1)

Hoe ervaren professionals het gebruik van een genogram en levenslijn bij de werkwijze Beschermjassen? 2) In hoeverre komen *Self-efficacy* elementen terug in het gebruik van de werkwijze Beschermjassen volgens professionals? 3) Wat zijn sterke en zwakke elementen van genogrammen en levenslijnen uit de werkwijze Beschermjassen volgens professionals? Daarnaast zijn er indien nodig verhelderende en verdiepvragen gesteld. Schema 1 in bijlage B1 geeft een overzicht van vragen voor het semigestructureerd interview en mogelijke verhelderende vragen.

Procedure De respondenten zijn geïnterviewd door de onderzoeker. Iedere respondent is eenmaal geïnterviewd, zes respondenten face-to-face en drie respondenten telefonisch. Na de toezegging van een respondent is afgesproken waar en wanneer het interview zou plaatsvinden. De respondent bepaalde de locatie, dat was driemaal bij iemand thuis, tweemaal op de werkplek van de respondent, eenmaal in een buurtcafé en driemaal telefonisch. Bij de ontmoeting of het contact met de respondent is er steeds een voorgesprek geweest om kennis te maken en om even aan elkaar te wennen. De informatiebrief, klachtenprocedure en toestemmingsverklaring zijn steeds doorgenomen. Bij de telefonische respondenten is de toestemmingsverklaring per post toegestuurd en geretourneerd. De gang van zaken bij het interview is toegelicht. Vervolgens zijn algemene vragen zoals niveau van opleiding in Beschermjassen, beroep en werkomgeving aan de orde geweest. Daarna is het interview uitgevoerd met de vragen zoals weergegeven in schema 1. Van de drie telefonische interviews heeft de onderzoeker veldnotities gemaakt. Bij vijf face-to-face interviews is het geluid meteen omgezet in tekst met de iPhone mobiele telefoon. Bij één interview is er een geluidsopname gemaakt. Het langste interview duurde drie uren omdat er veel uitgeweid werd en het kortste interview duurde tweeëntwintig minuten. Gemiddeld duurde een interview vijfendertig minuten. Het betreft een standaard onderzoek volgens de regels van de ethische commissie.

Ethische aspecten en wetenschappelijke integriteit

Het onderzoeksvoorstel, project 2021-SP-13896 is goedgekeurd door de Ethics Review Board en wordt een standaard onderzoek genoemd. Aan de respondenten is schriftelijk informatie gegeven over het onderzoek. Alle respondenten hebben een toestemmingsverklaring ondertekend. Iedere respondent kon zich op elk moment terugtrekken. Indien er vragen of klachten zijn, kan de respondent in de informatiebrief terugvinden waar die terecht kan. Deelname van de respondenten is anoniem, vrijwillig en er stond geen beloning tegenover.

Data-analyse

Voor de data-analyse zijn de respondenten en hun interview voorzien van een letter, de letters A tot en met I zijn gebruikt. De informatie uit de interviews is geïdentificeerd en gecodeerd. Dit proces omvat drie vormen van coderen namelijk open coderen, axiaal coderen en selectief coderen (Boeije, 2010).

Aangezien de analyse gericht is op het beantwoorden van de onderzoeksvragen en er gezocht is naar een link met de *Self-efficacy* theorie van Bandura (1982) kan gesproken worden van een top-down of deductieve aanpak bij het coderen van de data (Boeije, 2010). Aan respondenten is niet gevraagd om zelf de informatiebronnen uit de *Self-efficacy* theorie te benoemen en te verbinden aan effecten van de werkwijze Beschermjassen, dat geschiedde door de onderzoeker. De reden hiervoor is dat dit kennis over de *Self-efficacy* theorie van de respondenten zou vereisen of dat zij door de onderzoeker hierover onderlegd zouden moeten worden. Dit zou leiden tot sturing in de antwoorden van de respondenten. De interview codering is gedaan in een Excel bestand met vier kolommen:

Kolom 1 - Tekstfragment: relevante tekstfragmenten

Kolom 2 - Code of label: het benoemen van kernwoorden in de tekstfragmenten

Kolom 3 - Axiale codering of groeperen: de code is ondergebracht in de groep Ervaring Professionals of de groep Effect Inzet.

De groep Ervaring Professional bevat termen die beschrijven hoe de professional het gebruik van een genogram of levenslijn ervaart. Voorbeelden zijn: gebruik van een genogram verheldert de relaties in een familie, het gebruik van de levenslijn bracht ordening aan in de levensgeschiedenis van de cliënt, bij zware verslaving kan je soms niet beginnen met genogrammen en levenslijnen omdat er dan eerst andere zorg geleverd moet worden. In de kolom groep staat er Ervaring Professional. De groep Effect Inzet bevat termen die beschrijven wat de inzet van een genogram of levenslijn teweegbrengt. Bijvoorbeeld perspectiefwisseling, door met de huidige kennis te kijken naar een oud verhaal of inbedding in de eigen familie door zichzelf te zien in relatie tot de andere familieleden. In de kolom groep staan de termen inbedding, perspectiefwisseling, transitionele ruimte.

Kolom 4 - Selectieve codering of in thema's onderbrengen: de groepen worden ondergebracht bij het thema Element of het thema *Self-efficacy*. Het thema Element bevat de sterke en zwakke elementen van de instrumenten genogram en levenslijn. In de kolom thema staat er sterk en/of zwak. Het thema *Self-efficacy* betreft de drie informatiebronnen van zelf-effectiviteit. In de kolom thema staat er Ervaringen en/of Rolmodellen en Herkenning en/of Aanmoediging en Bevestiging. In tabel 2 is een voorbeeld te zien van de codering.

Tabel 2: voorbeeld van de codering

Tekstfragment	Code	Effect inzet of Ervaring professional: Groep	<i>Self-efficacy</i> theorie of Element: Thema
Genogram brengt familiepatronen aan het licht	Familie patronen	Inbedden (effect inzet)	Rolmodellen en Herkenning (<i>Self-efficacy</i> theorie)

De analyse van de tekstinhoud is geen lineair proces geweest, maar een heen en weer gaan van ruwe data naar codering en terug zoals beschreven door Erlingsson & Brysiewicz (2017). De data-analyse heeft antwoorden op de onderzoeksvragen opgeleverd.

Resultaten

In dit exploratief onderzoek naar de werkwijze Beschermjassen zijn genogrammen en levenslijnen als instrumenten van de werkwijze onderzocht.

Subvraag 1 is: *Hoe ervaren professionals het gebruik van een genogram en levenslijn bij de werkwijze Beschermjassen?* Tijdens de interviews gaven alle negen professionals aan, over het algemeen, het gebruik van genogrammen en levenslijnen als effectief te ervaren. Een genogram werkt verhelderend, ordenend en inzicht gevend volgens respondenten A t/m I. Er ontstaat een tekening die meerdere generaties in beeld brengt, familierelaties worden duidelijk, ook de positie van de client in de familie (alle respondenten). Hierdoor wordt de client ingebed in zijn eigen familie. Terwijl het genogram gemaakt wordt, komen ook de verhalen van de familie naar boven. Als het lukt met de familie bijeen te zijn vullen familieleden elkaars verhalen aan en ook wanneer het alleen de client is worden er herinneringen opgehaald. Een levenslijn ordent gebeurtenissen uit iemands leven, brengt ordening aan in de levensgeschiedenis van de cliënt wat verhelderend is en verhalen oproept (Respondenten F, H, A, G, E). Door het vertellen van de verhalen ontstaat er ruimte voor nieuwe inzichten (Respondenten A, B, F). Het gebruik van genogrammen en levenslijnen kan een aantal effecten hebben bij de cliënt. Respondenten A tot en met I vertellen dat de transitionele ruimte, de virtuele plek is waar het subjectieve objectief wordt, door van een innerlijke ervaring een verhaal te maken dat verteld wordt. De transitionele ruimte ontstaat door het beginnen te vragen naar de gezinsleden, familieleden of gebeurtenissen in iemands leven zonder dat het probleem centraal gesteld wordt. Een ander effect van het gebruik van genogrammen en levenslijnen is volgens alle negen respondenten dat de cliënt wordt ingebed in de eigen familie en familiegeschiedenis. Het helpt mensen om te zien dat zij onderdeel zijn van een groter geheel (Respondent F). Ook overleden familieleden worden opgenomen in het genogram omdat de herinneringen aan die mensen deel uitmaken van de verhalen (Respondent H). Respondenten C, F en I geven aan dat je door de genogrammen en levenslijnen naar de mens kijkt en dat het voor mensen belangrijk is om gezien te worden. De respondenten zeggen dat het gebruik van genogrammen en levenslijnen balans brengt in de relatie professional – cliënt, omdat de professional de cliënt nodig heeft om de tekening te kunnen maken (Respondenten G, F, I). Het inzetten van genogrammen en levenslijnen vraagt betrokkenheid van de professional en geen observator- of buitenstaandersrol (Respondent D en A). Wederkerigheid en veiligheid in de werkrelatie zijn nodig voor de cliënt(-en) om de verhalen te vertellen (Respondent A, C). Zelfs wanneer het moment van inzetten niet aansluit bij de cliënt, levert dat handvatten op voor een ander tempo in het traject of een andere aanpak (Respondenten A, F, G). Perspectiefwisseling zorgt ervoor dat er geen verstarring optreedt bij een probleem of dat er beweging in een probleemsituatie kan optreden (Respondent A en H). In de casus waar Respondent B over vertelde kan een client beter omgaan met haar onprettig verleden alleen al door er nu als volwassene over te praten en erkend te worden in haar lijden. De impact van het verleden is nu veranderd, minder zwaar voor de cliënt.

Samenvattend kan worden gezegd dat het gebruik van genogrammen en levenslijnen volgens professionals voor henzelf verhelderend, ordenend en context scheppend werkt. Daarnaast wordt de professional - cliënt relatie meer gelijkwaardig, interactief en mensgericht in plaats van probleemgericht. Als effecten van het gebruik van genogrammen en levenslijnen noemen de respondenten het creëren en openhouden van de transitionele ruimte, het inbedden van de cliënt in zijn eigen familie en relaties en de mogelijkheid van perspectiefwisseling. De volgende sub vraag van dit onderzoek gaat over de relatie tussen zelfeffectiviteit en de inzet van genogrammen en levenslijnen.

Subvraag 2: In hoeverre komen *Self-efficacy* elementen terug in het gebruik van de werkwijze *Beschermjassen*? Om deze vraag te beantwoorden is aan respondenten gevraagd hoe de genogrammen en levenslijnen zich verhouden tot de transitionele ruimte, inbedding en perspectiefwisseling. De transitionele ruimte is de ervaring waarbij de eigen verhalen, uit iemands binnenste naar buiten gebracht worden door ze te delen met andere familieleden en/of hulpverlener. De ervaring van het vertellen van de verhalen en deze opnieuw te beleven op zich is al waardevol en kan de zelfeffectiviteit versterken. Dit is de koppeling met de informatiebron Ervaringen van de *Self-efficacy* theorie. Alle negen respondenten zeggen dat het maken van genogrammen en levenslijnen de transitionele ruimte helpt creëren en openhouden. Door het maken van genogrammen worden cliënten verbonden met hun familie en voelen zij zich vaak geborgen in hun eigen familie. Het ophalen van de verhalen zorgt voor inbedding van een cliënt (alle respondenten). Voorbeelden van inbedding zijn: mijn moeder kreeg mij toen zij 23 jaar was en ik kreeg mijn eerste kind ook toen ik 23 was (Respondent D). Of Rolmodellen: oma vertelt, bij het genogram tekenen, hoe fijn opa het vond om onderwijzer te zijn en geeft daarbij een aantal anekdotes. Vader, ook onderwijzer, haakt daarop in en vertelt hoeveel voldoening het beroep hem geeft. Vader is onderwijzer, opa was onderwijzer, cliënt wil ook onderwijzer worden, net als zij (Respondent F). Door het inbedden van de cliënt kan de *Self-efficacy*-informatiebron Rolmodellen en Herkenning worden aangesproken.

Het vertellen van familie verhalen en levensgebeurtenissen maakt perspectiefwisseling mogelijk. Een voorbeeld van *perspective taking* – inleven naar aanleiding van het delen van verhalen is je realiseren hoe je ouders zich gevoeld hebben toen jij een protesterende puber was nu jij een protesterende puber hebt. Een voorbeeld van *perspective making*- in jezelf anders gaan kijken: Wanneer je hoort hoe een tante is omgegaan met haar pijnlijke echtscheiding kan je daar bewondering voor hebben en besluiten dat je daar zeker wat van kan leren nu jij ook in echtscheiding ligt (Respondent H). Een ander voorbeeld (Respondent G) is het verhaal over een kleinzoon die vertelde dat hij de politiek in wil en grootmoeder laat merken dat zij gelooft in de potentie van de kleinzoon. Dat is voor hem positief. Zij moedigt hem aan en gelooft in (dus bevestigt) zijn potentie, wat zijn *perspective making* versterkt. Voorbeeld van een rolmodel en perspectiefwisseling is dat W vertelde hoe ontmoedigd zij was omdat ze tweemaal gezakt was voor haar rijexamen. Haar oom vertelde toen dat hij viermaal gezakt was voor zijn rijexamen en toch nog een keer is gaan afrijden en het toen heeft gehaald. Zij besluit dan nog een keer rijexamen te doen (met oom als rolmodel) want die heeft dat ook gedaan (Respondent I). Perspectiefwisseling boort informatiebronnen Rolmodellen en Herkenning en Aanmoediging en Bevestiging uit de *Self-efficacy* theorie aan. Alle respondenten geven aan dat er door uitwisseling van verhalen acceptatie of verandering kan plaatsvinden. Met de ogen van nu kijken naar het verhaal van toen kan leiden tot perspectiefwisseling (Respondent I).

Het perspectief op de cliënt zijn probleem wordt verbreed en veranderd van 'ik zit met een probleem' naar 'oh, mijn moeder heeft dat ook meegemaakt, heeft dat opgelost of heeft een manier gevonden om ermee te leven'. Dit nieuwe perspectief geeft de cliënt een rolmodel en herkenning: zij is niet de enige. Op verschillende manieren wordt de zelfeffectiviteit aangesproken en volgens professionals is de kans groot dat de cliënt hiermee geholpen wordt.

Samenvattend kan worden gesteld dat het gebruik van genogrammen en levenslijnen ertoe leidt dat cliënten verhalen vertellen over relaties in de familie en gebeurtenissen. De verhalen en gebeurtenissen leveren door inbedding en perspectiefwisseling informatiebronnen op voor de zelfeffectiviteit van de cliënt zoals belangrijke Ervaringen, Rolmodellen, Herkenning, Aanmoediging en Bevestiging. Er zijn evenwel naast sterke elementen ook minder sterke kanten benoemd door de respondenten.

Subvraag 3 is: *Wat zijn sterke en zwakke elementen van genogrammen en levenslijnen uit de werkwijze Beschermjassen volgens professionals?*

De sterke punten Als sterke kanten van de werkwijze Beschermjassen noemen respondenten dat het visueel maken van familierelaties verhelderend en uitnodigend werkt in een hulpverleningstraject en dat het visuele goed aansluit bij het werken met mensen met een licht verstandelijke beperking. De werkwijze is in zijn aard transcultureel omdat het naar de cliënt als een persoon in zijn of haar eigen context kijkt (Respondenten E, F, G, I) en omdat de verhalen de verhalen van de cliënt zijn, onafhankelijk van diens etniciteit, geloof of sociale status (Respondent H). Respondenten geven aan dat de inzet van een genogram de aandacht richt op de persoon en niet op het probleem of de persoon als probleem (Respondent D, B, I). Er is benoemd dat de werkwijze Beschermjassen is toe te voegen aan zowat alle therapieën en methoden (Respondenten F en A). Door het inzetten van Beschermjassen kunnen mensen hun eigen oplossingsvermogen en krachtbronnen aanspreken.

De zwakke punten Als zwakke punten worden genoemd het inzetten van genogrammen en levenslijnen bij zware verslaving, zware psychiatrie, grote trauma's en in multi probleemgezinnen, omdat de professional niet kan overzien wat er allemaal opgeroepen wordt (Respondenten C en H). Respondenten F, E en G zeggen daarvan dat bij ingewikkelde problematiek flexibiliteit en momentum extra belangrijk zijn. Soms sluit gebruik van genogrammen en levenslijnen niet aan bij de behoefte op dat moment, bijvoorbeeld wanneer praktische zaken voorliggend zijn. Of wanneer kleine dagelijkse handelingen belangrijk zijn, omdat genogrammen en levenslijnen de grote gebeurtenissen aangeven (Respondent A). Respondenten geven aan dat werken met genogrammen en levenslijnen tijd kost en soms is een hulpverleningstraject beperkt in tijd. Soms moet het woord Beschermjassen goed uitgelegd worden omdat het voor cliënten raar is. (Respondenten B, D en I). Er is aangegeven dat deze werkwijze ook veel van de professionals zelf vraagt omdat de eigen emoties geraakt worden en zij, hoewel professioneel, echt een verbinding aangaan met de cliënt. Hoewel dit als opmerkelijk punt naar voren werd gebracht, is het niet per sé een zwak punt, omdat het ook verrijkend kan zijn voor de professional (Respondent F)

Samenvattend kan worden gesteld dat de zwakke elementen van de werkwijze zitten in de beschikbare tijd en de focus op grote gebeurtenissen en niet op kleine dagelijkse dingen. De toepassing in zware casussen vraagt flexibiliteit van een professional en het momentum kiezen in het traject is dan extra belangrijk.

Sterke elementen zijn dat de werkwijze Beschermjassen krachtbronnen en het probleemoplossend vermogen van mensen aanspreekt, betrokkenheid van de professional vraagt, en in zijn aard transcultureel is. Beschermjassen is een werkwijze die toegevoegd kan worden aan andere methoden of therapieën. Emotionele betrokkenheid van een professional wordt genoemd als een zwakke of sterke factor.

De hoofdvraag is: *Wat is vanuit de Self-efficacy theorie de bijdrage van genogrammen en levenslijnen bij de werkwijze Beschermjassen?*

Zelfeffectiviteit wordt bij de werkwijze Beschermjassen versterkt en aangesproken door de ervaring die mensen hebben wanneer zij zich veilig, vertrouwd en uitgenodigd voelen de verhalen en belevingen uit hun binnenwereld middels genogrammen en levenslijnen met de buitenwereld te delen. De inzet van genogrammen en levenslijnen draagt bij aan het openen en openhouden van de transitionele ruimte, wat de informatiebron Ervaringen is. Het ervaren van een transitionele ruimte op zich is een belangrijke ervaring omdat de cliënt zich als mens gezien voelt en bereid is zijn verhalen te delen met de professional (Respondent F). Genogrammen en levenslijnen ondersteunen het proces waarbij cliënten verhalen gaan vertellen over relaties en gebeurtenissen in de familie, waar zij zelf deel van uitmaken. Zij kunnen hierdoor geborgenheid ervaren, weten waar zij bij horen en wat ze allemaal al meegemaakt hebben. Wanneer er gepraat wordt over gebeurtenissen kunnen cliënten zich ook verbinden aan vroegere gebruiken of herinneringen ophalen aan rolmodellen als zijnde mensen die belangrijk voor hun zijn of zijn geweest. Dit inbedden van de client spreekt de zelfeffectiviteit aan door herinneringen en rolmodellen.

De verhalen en gebeurtenissen die verteld worden aan de hand van genogrammen en levenslijnen boren door perspectiefwisseling informatiebron Rolmodellen en Herkenning van zelfeffectiviteit aan. Deze informatiebron gaat over het kijken naar de mensen om zich heen, herkenning ervaren en één of sommige van hen kiezen als voorbeeld. Zowel *perspective taking* als *-making* worden gefaciliteerd wanneer met behulp van genogrammen en levenslijnen familie verhalen, de gedeelde en de eigen geschiedenis verteld worden. Van perspectief wisselen kan ook plaatsvinden door te horen hoe anderen over je denken of praten wanneer de familie verhalen en gebeurtenissen opgehaald worden. Wanneer de client Aanmoediging en Bevestiging (informatiebron 3 van de *Self-efficacy* theorie) op een positieve wijze ervaart van zijn familie kan dat de zelfeffectiviteit bevestigen of versterken.

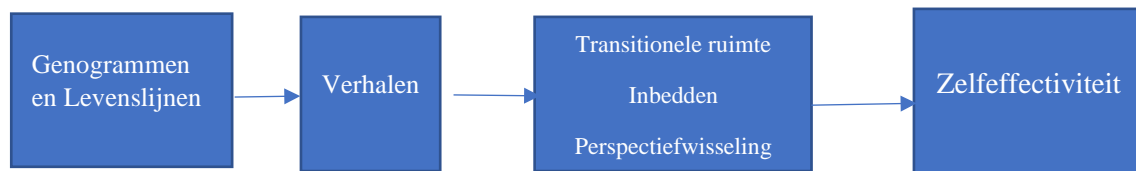
Er kan geconcludeerd worden dat de inzet van genogrammen en levenslijnen leidt tot het aanspreken of vergroten van de zelfeffectiviteit door drie informatiebronnen uit de *Selfefficacy* theorie aan te spreken.

Discussie

Middels interviews is onderzocht of de werking van genogrammen en levenslijnen bij de werkwijze Beschermjassen uitgelegd kan worden met behulp van de informatiebronnen van de *Self-efficacy* theorie van Bandura (1982, 1995). Er kan gesteld worden dat de werkwijze Beschermjassen een succesvol voorbeeld is voor het in de praktijk brengen van de *Self-efficacy* theorie. Hiermee is de hoofdvraag van het onderzoek beantwoord. Het aantonen van de sterke relatie tussen Beschermjassen en *Self-efficacy* bewijst een dienst aan zowel theorie als praktijk: enerzijds wordt de waarde van de *Self-efficacy* theorie door de werkwijze Beschermjassen bewezen in de praktijk, en anderzijds is de Beschermjassen praktijk gedegen ingekaderd in de zeer bekende *Self-efficacy* theorie.

Hieronder een schematische weergave van de theoretische lijn van dit onderzoek. Genogrammen en levenslijnen leiden tot het vertellen van verhalen, door de verhalen worden de transitionele ruimte, inbedding en perspectiefwisseling gefaciliteerd, deze kunnen gekoppeld worden aan informatiebronnen van zelfeffectiviteit. Transitionele ruimte, inbedding, en perspectiefwisseling blijken sterk gerelateerd te zijn aan drie van de vier informatiebronnen van zelfeffectiviteit waardoor dit proces wordt geactiveerd.

Figuur 1: opzet theoretisch raamwerk

Kritische beschouwing

Dit onderzoek is van exploratieve aard, waarbij geprobeerd is een eerste opzet te maken voor een theoretisch raamwerk voor de werkwijze Beschermjassen vanuit de Psychologie. Het aantal respondenten bij kwalitatief onderzoek hangt af van de omvang, aard en de haalbaarheid van het onderzoek (Morse, 2015). Gegeven de beschikbare tijd voor dit onderzoek, het doel en de mogelijkheden is dit een klein onderzoek (Creswell, 2009). Saturatie is bij kwalitatief onderzoek een gehanteerde maatstaf (Boeije, 2010), die inhoudt dat de onderzoeker stopt wanneer er geen nieuwe informatie meer naar voren komt. In dit onderzoek is gebleken dat negen respondenten voldoende informatie opleverden om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag. Er kwam geen nieuwe informatie bij in de laatste interviews. Onderzoek naar slechts twee instrumenten van een werkwijze die meer instrumenten omvat kan niet verklarend zijn voor de hele werkwijze. Over de validiteit van dit onderzoek kan gezegd worden dat hetzelfde interview bij andere respondenten, die opgeleid zijn in de werkwijze Beschermjassen hetzelfde resultaat zou opleveren. Bij respondenten die niet opgeleid zijn in de werkwijze zal het resultaat niet hetzelfde zijn, voornamelijk omdat zij de terminologie, de instrumenten en het gedachtengoed van Beschermjassen niet kennen.

Confirmation bias (het zoeken naar een bevestiging van een vooraf ingenomen standpunt) is een aandachtspunt in dit onderzoek, omdat de onderzoeker de werkwijze Beschermjassen kent en het een goede werkwijze vindt. Zij maakte in 2013 kennis met Kitlyn Tjin A Djie en volgde de basis- en trainersopleiding bij Bureau Beschermjassen. In 2016 ontwikkelde de onderzoeker een intervisiemodel gebaseerd op de werkwijze Beschermjassen tijdens haar masterstage psychologie. Het feit dat de onderzoeker zelf goed bekend is met de werkwijze Beschermjassen is van invloed geweest tijdens dit onderzoek, wat blijkt uit het Beschermjassen jargon dat men gebruikte tijdens de interviews, omdat respondenten zich ervan bewust waren dat zij een vakgenoot spraken. De resultaten van dit onderzoek zijn niet of zeer beperkt overdraagbaar naar andere werkwijzen, door de kleinschaligheid van het onderzoek, de gebruikte methode en het gevaar van *confirmation bias*. De resultaten vormen wel een basis voor verder onderzoek naar deze werkwijze.

In vervolgonderzoek zou er op verschillende wijzen een bijdrage geleverd kunnen worden aan toetsing en uitbreiding van het theoretisch raamwerk.

Vervolgonderzoek.

De P3NL prijs van de belangenorganisatie voor psychologen, psychotherapeuten en pedagogen in de Geestelijke Gezondheidszorg werd op 11 maart 2022 uitgereikt aan Tjin A Djie voor haar werkwijze en visie (Federatie van psychologen, psychotherapeuten en pedagogen, 2022). De brede inzet en waardering voor de werkwijze Beschermjassen is een goede reden voor verder onderzoek. Grootschaliger onderzoek naar de werkwijze zou interessant zijn. Er zou een survey kunnen worden opgezet onder een groot, representatief aantal respondenten. De respons kan dan gekwantificeerd worden. Er zou vergelijkend onderzoek kunnen worden gedaan onder cliënten die wel en niet genogrammen en levenslijnen in een hulpverleningstraject hebben gehad. Hierbij zouden perspectiefwisseling en zelfeffectiviteit met behulp van psychologische schalen gemeten kunnen worden om de externe validiteit van dat onderzoek te vergroten. Er liggen verschillende invalshoeken open voor verder onderzoek. In *Narrative Psychology* (Wallis, Burns, & Capdevila, 2011) en *The Life Story Model* van McAdams (2001) staan verhalen centraal net als bij Beschermjassen, om het probleemoplossend vermogen van mensen aan te spreken. In de *Open Dialogue approach* (Jacobsen, Grov, Østefjells, & Karlsson, 2021) is het betrekken van familieleden, net als bij Beschermjassen, van groot belang bij de behandeling van patiënten. Het zou interessant zijn om deze theorieën te vergelijken met de werkwijze Beschermjassen voor meer inzicht in het belang van het betrekken van familie in cliënt- of patiënt trajecten. Of om deze theorieën naast de *Self-efficacy* theorie te betrekken in het theoretisch raamwerk, wat theoretische triangulatie is (Biggerstaff, 2012). In de boeken van Tjin A Djie en Zwaan (2010, 2019) staat informatie die buiten de onderzoeksvragen om interessant is. Wanneer het over perspectiefwisseling gaat wordt verstaan dat een cliënt van perspectief wisselt, maar ook professionals kunnen van perspectief wisselen. Perspectiefwisseling door de professional en het effect daarvan kunnen ook nader onderzocht worden, zodat de hulpverlening eventueel verbeterd kan worden.

Methodologische aanbevelingen

Naast de theoretische triangulatie kunnen methodologische-, databron- en onderzoeker triangulatie toegepast worden in vervolgonderzoek naar de werkwijze Beschermjassen. Triangulatie vergroot de betrouwbaarheid en de validiteit bij kwalitatief onderzoek. Onderzoeker triangulatie door meer interviewers en codeurs zou de betrouwbaarheid van dit onderzoek hebben kunnen vergroten. Bij vervolgonderzoek is het zeker aan te raden minstens één onderzoeker erbij te betrekken die niet bekend is met de werkwijze. Databron triangulatie zou hebben gekund door ook cliënten te interviewen en wanneer bijeenkomsten geobserveerd hadden kunnen worden zou methodologische triangulatie hebben kunnen bijdragen aan de validiteit van dit onderzoek. Wanneer in vervolgonderzoek verschillende soorten triangulatie, zoals hierboven beschreven, worden toegepast zal dat het theoretisch raamwerk van Beschermjassen kunnen toetsen en uitbreiden.

Opmerkingen bij dit onderzoek

In de beschrijving van de werkwijze Beschermjassen is niet aan de orde gekomen dat er optimistisch van wordt uitgegaan dat de verbondenheid en geborgenheid met familierelaties positieve verhalen oplevert met daaraan gekoppeld input voor perspectiefwisseling, etc. Er zijn echter genoeg families en omstandigheden waar dat niet zo is bijvoorbeeld bij vluchtelingen-wezen, gezinsmoorden en eerwraak situaties. Een ander punt van aandacht is de professional die de werkwijze wil toepassen. Wanneer een professional zelf verstrikt zit in familieproblematiek of geraakt wordt in de eigen gevoeligheden kan er een soort *confirmation bias* of sturing in het traject sluipen. Dat is een bedreiging voor de inzet van de werkwijze.

Het is belangrijk te weten dat Beschermjassen geen therapie is, het is een werkwijze die toegevoegd kan worden aan iemands professie. Een therapeut kan genogrammen en levenslijnen gebruiken als een katalysator voor het therapieproces. Een onderwijzer kan met de klas genogrammen en levenslijnen tekenen en zo het onderlinge begrip bevorderen. Er blijkt nauwelijks verschil in respons op vragen over de levenslijn of het genogram. Het verschil zit in het instrument zelf: genogrammen gaan over relaties en familiegeschiedenis en levenslijnen gaan merendeels over gebeurtenissen in iemands leven. Daarnaast wordt een genogram altijd en een levenslijn meestal ingezet, wanneer de instrumenten worden gebruikt. Op de vraag wat zwakke elementen van genogrammen en levenslijnen uit de werkwijze Beschermjassen zijn, geven professionals een aantal mogelijke contra-indicaties aan. Deze contra-indicaties zijn weinig op de werkwijze zelf gericht, maar wel op omstandigheden en afhankelijk van de professie van de respondent. Het maakt uit of een professional de tijd heeft om instrumenten van de werkwijze Beschermjassen in te zetten. Een hulpverleningstraject bij een maatschappelijk werker heeft andere doelen en mogelijkheden dan een therapieproces bij een psychiater of familietherapeut.

In de visie van Tjin A Djie is collectiviteit noodzakelijk en dit vraagt om wederkerigheid: In een dorp heeft iedereen zijn eigen huis, maar ze horen bij elkaar en zijn er voor elkaar. Hoewel de werkwijze bij Beschermjassen collectief is, is het toch zo dat een individu zelf iets moet veranderen als hij vastgelopen is. Wel gesteund door een collectief, want samen zijn problemen veel beter te dragen of op te lossen. De insteek van zelfeffectiviteit in dit onderzoek is gericht op dat deel wat er in een individu kan veranderen, gesteund door anderen. In dit onderzoek is er geen speciale aandacht besteed aan transcultureel denken en migratie, terwijl deze in de werkwijze Beschermjassen een belangrijke plaats innemen. In Nederland wonen mensen van verschillende culturen (Gronings, Amsterdams, Grieks, Japans, enzovoort) en met verschillende migratieachtergronden (expat, vluchteling, nakomeling van gastarbeiders, enzovoort). Bij de werkwijze Beschermjassen hoort een visie op de mens die de mens centraal stelt en die als grondhouding heeft dat er gevraagd wordt wat de ander nodig heeft en niet dat er opgelegd wordt wat de ander moet doen. De kracht van deze visie brengt grondlegger Tjin A Djie steeds over op de mensen die zij opleidt. Het is van groot belang dat haar werk met dezelfde gedrevenheid en toewijding wordt voortgezet.

Literatuurlijst

- Abram, J. (2008). Donald Woods Winnicott (1896-1971): A brief introduction. *International Journal of Psychoanalysis*, 89(6), 1189–1217. <https://doi.org/10.1111/j.1745-8315.2008.00088.x>
- Alexander, J. H., Callaghan, J. E., & Fellin, L. C. (2018). Genograms in research: participants' reflections of the genogram process. *Qualitative Research in Psychology*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/14780887.2018.1545066>
- Baarda, D. B. (2019). *Dit is onderzoek! Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Noordhoff.
- Balbo, M., Cavallo, F. & Fernandez, I. (2019). Integrating EMDR in Psychotherapy. *Journal of Psychotherapy Integration*, 29 (1), 23-31. doi: 10.1037/int0000136. Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *The American Psychologist*, 37(2), 122–147. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>
- Bandura, A. (Ed.). (1995). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge university press.
- Bandura, A. (2012). On the Functional Properties of Perceived Self-efficacy Revisited. *Journal of Management*, 38(1), 9–44. <https://doi.org/10.1177/0149206311410606>
- Bernstein, A., Hadash, Y., Lichtash, Y., Tanay, G., Shepherd, K., & Fresco, D. M. (2005). Decentering and related Constructs: A Critical Review and Metacognitive Processes Model. *Perspectives on Psychological Science*, 10(5), 599–617. <https://doi.org/10.1177/1745691615594577>
- Beschermjassen. (z. d.). Geraadpleegd op 1 september 2021, van <https://www.beschermjassen.nl/>
- Biggerstaff, D. (2012). Qualitative research methods in psychology. *Psychology: selected papers*, 175-206. IntechOpen.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE Publications Ltd.
- Davis, M. H., Conklin, L., Smith, A., & Luce, C. (1996). Effect of Perspective Taking on the Cognitive Representation of Persons: A Merging of Self and Other. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(4), 713–726. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.4.713>
- Erlingsson, & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93–99. <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
- Expertisecentrum Transculturele Therapie (2022). Geraadpleegd op 9 maart 2022, van <https://transcultureletherapie.nl/transculturele-therapie/>
- Galinsky, A. D., Ku, G., & Wang, C. S. (2005). Perspective-Taking and Self-Other Overlap: Fostering Social Bonds and Facilitating Social Coordination. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 109–124. <https://doi.org/10.1177/1368430205051060>
- Hedayati, B. (2018). Effect of Family-Based Empowerment Model on the Self-efficacy of Hypertensive Elderly People. *Salmand*, 13(1), 86–97. <https://doi.org/10.21859/sija.13.1.86>
- Hermanns, J. (2012). Geslaagde en mislukte plaatsingen in de jeugdzorg. *Kind en Adolescent Review*, 19(4), 443-445
- Jacobsen, Grov, E. K., Østefjells, T., & Karlsson, B. (2021). Open Dialogue Approach: Exploring and Describing Participants' Experiences in an Open Dialogue Training Program. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 59(5), 38–47. <https://doi.org/10.3928/02793695-20210107-03>
- Jarke, & Gerhard, U. (2018). Using Probes for Sharing (Tacit) Knowing in Participatory Design: Facilitating Perspective Making and Perspective Taking. *I-Com*, 17(2), 137–152. <https://doi.org/10.1515/icom-2018-0014>
- Linge, Bjorkly, S. K., Jensen, C., & Hasle, B. (2021). Bandura's Self-Efficacy Model Used to Explore Participants' Experiences of Health, Lifestyle, and Work After Attending a Vocational Rehabilitation Program with Lifestyle Intervention – A Focus Group Study. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 14, 3533–3548. <https://doi.org/10.2147/JMDH.S334620>

- Longmire, N. H., & Harrison, D. A. (2018). Seeing Their Side Versus Feeling Their Pain: Differential Consequences of Perspective-Taking and Empathy at Work. *Journal of Applied Psychology*, 103(8), 894–915. <https://doi.org/10.1037/apl0000307>
- Maine, A., Dickson, A., Truesdale, M., & Brown, M. (2017). An application of Bandura's "Four Sources of Self-efficacy" to the self-management of type 2 diabetes in people with intellectual disability: An inductive and deductive thematic analysis. *Research in Developmental Disabilities*, 70, 75–84. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.09.004>
- McAdams. (2001). The Psychology of Life Stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100–122 <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
- Morton, M. H., & Montgomery, P. (2013). Youth Empowerment Programs for Improving Adolescents' Self-efficacy and Self-Esteem: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*, 23(1), 22–33. <https://doi.org/10.1177/1049731512459967>
- Morse, J. M. (2015). Analytic Strategies and Sample Size. *Qualitative Health Research*, 25(10), 1317–1318. <https://doi.org/10.1177/1049732315602867>
- Nederlands Jeugd Instituut. (2021, juli). *Effectieve jeugdhulp*. Geraadpleegd op 4 oktober 2021, van <https://www.nji.nl/effectieve-jeugdhulp/wat-is-werkzaam>
- P3nl Federatie van Psychologen, Psychotherapeuten en Pedagogen (2022, februari). *Home*. Geraadpleegd op 20 februari 2022 van <https://www.p3nl.nl>.
- Praktijk gestuurd Innovatie en Onderzoeksnetwerk Noord-Nederland. (2012, maart). *Eindrapport Beschermjassen Implementatie experiment en Onderzoek bij vijf Utrechtse jeugdzorginstellingen*. <https://docplayer.nl/40885205-Eindrapport-beschermjassen.html>.
- Qualitative Research Paper Apa Education*. (2014). Qualitative Research Paper Apa Education. Geraadpleegd op 20 augustus 2021 <https://study-education.com/qualitative-research-paper-apa/> en <https://www.alvinisd.net/cms/lib/TX01001897/Centricity/Domain/1027/APA-6-BGS-Qualitative-Research-PaperAugust-20142.pdf>
- Rabiei, L., Mostafavi, F., Masoudi, R., & Hassanzadeh A. (2013). The effect of family-based intervention on empowerment of the elders. *Journal of Education and Health Promotion*, 2. <https://doi.org/10.4103/2277-9531.112700>
- Robson, C. (2002). *Real world research: A resource for social scientists and practitioner- researchers*. Wiley-Blackwell.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. *Beschermjassen, transculturele hulp aan families*. Assen: Van Gorcum, 2010.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. *Managen van diversiteit op de werkvloer*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV, 2010.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. *De Familie Ziel*. Amsterdam: Bert Bakker Uitgeverij, 2013.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. *Beschermjassen op School*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV, 2015.
- Tjin A Djie, K., & Zwaan, I. *Beschermjassen in de Praktijk*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV, 2019. -18-
- Wallis, Jennifer, Jan Burns, and Rose Capdevila. "What Is Narrative Therapy and What Is It Not? The Usefulness of Q Methodology to Explore Accounts of White and Epston's (1990) Approach to Narrative Therapy." *Clinical psychology and psychotherapy* 18.6 (2011): 486–497. <https://doi.org/10.1002/cpp.723>

Bijlage 1

Schema 1 *Semigestructureerd interview exploratief onderzoek naar de werkwijze Beschermjassen*

Eerst komen aan de orde: introductie onderzoeker - informatie over het onderzoek-geïnformeerde toestemming - respondent op zijn/haar gemak stellen

1) Hoe ervaart u het gebruik van een genogram?

- hoe gebruikt u een genogram in relatie tot de transitionele ruimte?
- wat is de toegevoegde waarde van het genogram?
- werkt de inzet van het genogram soms ook niet?

2) Hoe ervaart u het gebruik van een levenslijn?

- hoe gebruikt u een levenslijn in relatie tot de transitionele ruimte?
- wat is de toegevoegde waarde van een levenslijn?
- werkt de inzet van een levenslijn soms ook niet?

3) Hoe ervaart u het gebruik van een genogram bij perspectiefwisseling?

- hoe gebruikt u een genogram in relatie tot perspectiefwisseling?
- waar zit de toegevoegde waarde van het genogram hierbij?

4) Hoe ervaart u het gebruik van een levenslijn bij perspectiefwisseling?

- hoe gebruikt u een levenslijn in relatie tot perspectiefwisseling?
- wat is de toegevoegde waarde van een levenslijn bij perspectiefwisseling?
- op welke momenten of in welke situaties werkt een levenslijn niet?

5) Kunt u een succesvolle inzet van Beschermjassen vertellen?

- werkt Beschermjassen ook wel eens niet?
- wat maakte dat het succesvol was?
- waar had de familie het meest aan?

6) Wat zijn voor- en nadelen van de werkwijze Beschermjassen?

- Zijn er casussen waarin u de werkwijze zeker niet zal gebruiken?